

Norad, strukturtilpasningspolitikk og opplysningsarbeidet på 1980-tallet

(Særtrykk fra rorg.no- august 2012)

Arnfinn Nygaard i samtale med Halle Jørn Hanssen, Oslo, 28. februar 2012

Halle Jørn Hanssen var informasjonssjef i Norad det meste av 1980-tallet. Hans tid i Norad var en blomstringstid for opplysningsarbeidet, men også en periode preget av at Vesten la om sin politikk overfor utviklingslandene og sluttet opp om den omstridte strukturtilpasningspolitikken. Hanssens kritiske holdning til denne omleggingen kom etter hvert til å prege mye av hans arbeid som informasjonssjef i Norad og var også en medvirkende årsak til at han forlot sin stilling på begynnelsen av 1990-tallet. Her er hans beretning om hva som skjedde.

Hanssen – eller bare «Halle», som de fleste kjenner ham som – har gjennom et langt liv, som NRK-journalist, informasjonssjef i Norad, generalsekretær i Norsk Folkehjelp og en rekke andre verv og roller hatt et brennende engasjement for *folkeopplysning*. Han var og er også et politisk engasjert menneske.

Halle Jørn Hanssen var informasjonssjef i Norad på 1980-tallet

Han var leder av Norges Unge Venstre fra 1964-66, men etter splittelsen i Venstre i 1972 meldte han seg inn i Arbeiderpartiet. Hans store internasjonale engasjement førte ham også inn i Arbeiderpartiets internasjonale utvalg, der han har vært medlem i lange perioder fra midt på 1970-tallet og fram til 2003. Siden 1993 har han ledet internasjonalt nettverk i Akershus Arbeiderparti.

Norges gradvise tilslutning til Verdensbankens og Det internasjonale pengefondets (IMF) strukturtilpasningspolitikk på 1980-tallet fulgte ikke alltid de partipolitiske skillelinjer en kanskje skulle ha forventet og synet på opplysningsarbeidet var ofte mer personavhengig enn partiavhengig. Halle hadde derfor, uavhengig av partipolitisk tilknytning og bakgrunn, et godt samarbeid med mange av sine sjefer, som Norad-direktør Borger Lenth (1982-84), som hadde bakgrunn som jurist, bankmann og bistandsarbeider, bistandsminister Reidun Brusletten (1984-86) fra KrF, bistandsminister Kirsti Kolle Grøndahl (1988-1989) og statsminister Gro Harlem Brundtland (1986-89) - de to siste fra hans eget parti, Arbeiderpartiet. Sistnevnte, i egenskap av leder for Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, knyttet for øvrig Halle til seg som informasjonsmedarbeider med oppgaver både i Norge og internasjonalt også for kommisjonens arbeid for bærekraftig utvikling.

Halles avskjed med Norad kom under Per Ø. Grimstad, som hadde overtatt som Norad-direktør i

1988. Grimstad ville legge om både bistanden og opplysningsarbeidet. Når det gjaldt opplysningsarbeidet, med forankring i folkeopplysningstradisjonen, ville Grimstad bort fra den breie tilnærmingen Halle hadde stått for og heller vektlegge faktainformasjon om Norads virksomhet. - Han ville først og fremst gjøre dette arbeidet faglig mye smalere og mindre politisk og han ville bruke mer kommersielle virkemidler for å få budskapet ut, ifølge Halle. Strid ble det og Halles beretning er en beretning om at det kan «blåse på toppen» også i Norad.

De som gikk foran: Haakon Lie og Leif Vetlesen

Før Halle begynner beretningen om sin egen tid i Norad har han en historie om sin forgjenger, Leif Vetlesen. Vetlesen var informasjonssjef i Norad i perioden 1966-1982, men hadde en fortid som krigsseiler og kommunist, knyttet til NKPs legendariske leder Peder Furubotn og «Det annet sentrum» - etablert etter splittelsen i NKP 1949. Etter utestenging fra Norsk Sjømannsforbund og brudd med Furubotn og NKP etter Sovjetunionens invasjon av Ungarn i 1956 meldte Vetlesen seg inn i Arbeiderpartiet. Som tidligere kommunist var det imidlertid vanskelig for Vetlesen å få jobb. Han jobbet blant annet på «Asfalten» i Oslo og var i en periode på 60-tallet også rekefisker på Sørlandet.

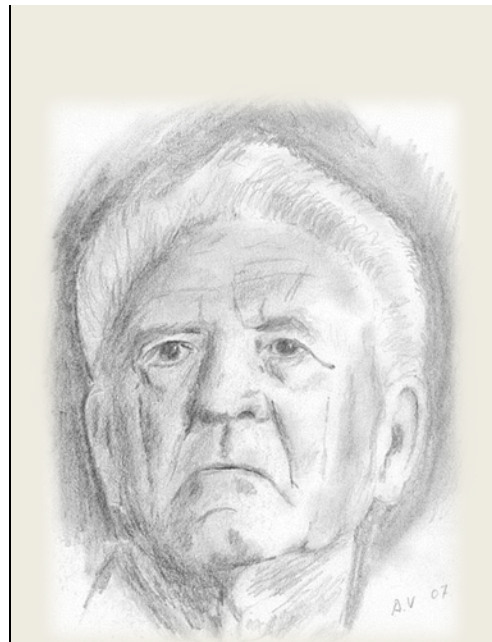
Hvordan kunne det ha seg at han ble informasjonssjef i Norad? Halle forteller:

- Det er Leif Vetlesen selv som har fortalt meg dette. Han var seint på 1960 tallet rekefisker på Sørlandet, men på tur i Oslo. Denne dagen kom han gående oppover Møllergata, mens Håkon Lie kom i motsatt retning. Håkon hadde sikkert for lengst sjekket at Leif hadde blitt et lojalt partimedlem. Så skjedde omtrent dette.

«Hei Leif, hvordan står det til?», spurte Haakon da de passerte hverandre. Leif ble kanskje litt usikker. Men Haakon Lie var sånn som han kunne være noen ganger - utrolig varm, utstrålende og vendt til deg. De pratet litt, så ga Håkon Lie Leif et lett slag på skuldra og sa: «Leif, nå trenger vi deg! Stillingen som informasjonssjef i Norad er ledig. Den skal du søke!»

- Så søkte han da – gammelkommunisten, skribenten og rekefiskeren. Han fikk jobben som informasjonssjef i Norad og så rart det enn kan høres ut, så fant han og Andresen (daværende direktør for Norad, den tidligere admiralen og krigshelten R.K. Andresen) ut av det med hverandre fra dag én.

Vetlesen var informasjonssjef da Norad i siste halvdel av 1970-tallet etablerte rammeavtaleordningen for støtte til opplysningsvirksomhet etter en prøveordning med AOF i 1976.

Det var Arbeiderpartiets sterke mann og partisekretær, Haakon Lie, som oppfordret den tidligere krigsseileren og kommunisten Leif Vetlesen til å søke jobben som informasjonssjef i Norad.

I følge Egil Magne Hovdenak, som den gang jobbet ved Norads informasjonskontor, skal Vetlesen, inspirert av Mao, bevisst ha lagt opp til å «la de tusen blomster blomstre».

- Jeg vet ikke om det var AOF eller Norad som tok initiativet til prøveordningen, sier Halle, men trekker igjen fram forbindelsen til Haakon Lie.

- Haakon var, som det politiske dyr han var, også levende interessert både i bistand og folkeopplysningsarbeid. Håkon var jo en av grunnleggerne av AOF på 1930 tallet. Den gangen var det veldig driv innen arbeiderbevegelsen både for å få opp bevilgningene til bistanden og støtten til det folkelig forankrede opplysningsarbeidet om bistand og utvikling.

- Like før Haakon Lie døde, ble han intervjuet av en medarbeider i NRK, og da sa han omtrent dette: «Hadde jeg hatt ungdommen og ikke alderdommen foran meg da jeg gikk av som partisekretær, så skulle jeg ha sluttet med partipolitikk og hva skulle jeg ha gjort da? Da skulle jeg ha blitt bistandsarbeider».

- Jeg kjente jo Haakon og mest fra tiden etter at han gikk av som partisekretær. Han hadde et sterkt nærvær eller karisma om du vil. Blikk, utstråling og engasjement, og han kunne være utrolig hyggelig og sjarmerende.. Han var veldig opptatt av bistand, sånn at jeg vil tro at samspillet mellom ham, informasjonssjef Leif Vetlesen og Norad-direktør Andresen, om både politikken og det praktiske opplysningsarbeidet, var godt. Om Andresen ikke var medlem av Arbeiderpartiet så var han regjeringens lojale admiral. Det var et samspill for å få både politikken og det praktiske arbeidet på plass, Engasjementet var stort hos alle tre, det var det ikke noen tvil om. Det var strategisk politisk tenkning bak alt dette, ingenting kom som en tilfeldighet. Men de praktiske tiltakene måtte komme i passe porsjoner så det ikke ble for mye, for da kunne det hele utløse politisk motstand, og det var ikke bistanden tjent med.

- Leif fikk etablert mange ordninger og tiltak. I tillegg til rammeavtaleordningen for informasjonsstøtte til organisasjonene fikk han bl.a. etablert pressereisene for norske journalister til Norges samarbeidsland. Han sluttet i Norad i 1982 etter å ha fått tilbud om jobb som generalsekretær i Amnesty International i Norge.

Borger Lenth: Vi må løfte informasjonsvirksomheten!

Halle hadde jobbet i NRK siden 1969 og vært NRKs korrespondent i Afrika siden 1978 da han sommeren 1982 søkte jobben som informasjonssjef i Norad. Året før hadde Gro Harlem Brundtlands første regjering (Ap) gått av etter Aps valgnederlag i 1981, og regjeringen Willoch (H) hadde overtatt (utvidet til flertallskoalisjon med Senterpartiet og KrF i 1983). Halle forteller:

- Jeg ble ansatt i Norad sommeren 1982 etter at Willoch-regjeringen hadde overtatt. Det hadde da rundt årsskiftet 1981/82 vært noen runder om hvem som skulle bli ny Norad-direktør. Thorvald Stoltenberg ønsket å bli det, men det var ikke snakk om at en Willoch-regjering ville tilsette sentrale Arbeiderpartifolk. Så fant de Borger Lenth, nr. 2 i Den Norske Kreditbank og tidligere direktør i Den Zambiske utviklingsbanken. Jeg hadde møtt Lenth under en reportasjereise i Zambia på midten av 1970 tallet, og vi hadde den gang noen meget interessante samtaler i Lusaka om norsk bistand og internasjonalt utviklingssamarbeid. Jeg ble hjemkalt av Norad tidlig på sommeren 1982 for intervju og deretter fikk jeg jobben. Jeg var jo kjent ikke bare som NRK-

medarbeider, men også som Ap- mann. I saker som for eksempel bistand og afrikansk frigjøringskamp, befant jeg meg på venstresiden i Ap, og jeg mener å huske at min ansettelse ble klarert med statssekretær Erling Nordvik ved Statsministerens kontor.

- Jeg ble utnevnt mens jeg var i Nairobi som korrespondent for NRK. Der var jeg blitt kjent med en nyansatt ved Den norske ambassaden som kom fra Norads informasjonskontor, Brita Jønsson. Vi hadde noen uformelle samtaler mens jeg fortsatt var i Nairobi, og hun fortalte meg dette: «Når du nå kommer til Norads informasjonskontor Halle, så må du være oppmerksom på én ting. Det nytter ikke å endre noe. Du må ikke ha noen ambisjoner om å endre noen ting.»

- Da jeg kom hjem på seinsommeren 1982 og mens jeg fortsatt jobbet i NRK, inviterte jeg meg selv til enkelte møter med medarbeiderne på Norads informasjonskontor. I disse møtene reiste jeg flere ganger muligheten for endring både med hensyn til måten kontoret var organisert på og hvilke saker vi kunne og burde jobbe med. Men holdningen hos flertallet av medarbeiderne til tanken om endring var nesten entydig negativ! Det som var fastlagt skulle fortsette. Inntrykket var 'business as usual'.

«Business as usual» skulle det likevel ikke bli i opplysningsarbeidet i denne perioden og Halle understreker særlig den betydning Norad-direktør Borger Lenth og bistandsminister Reidun Brusletten (KrF) spilte.

- 1.oktober 1982 hadde jeg min første arbeidsdag i Norad. Det var en spennende sak å gå fra jobben som utenriksmedarbeider i landets dominerende medieinstitusjon, NRK, til oppgaven som informasjonssjef i et byråkratisk forvaltningsorgan som Norad - eller Direktoratet for utviklingshjelp som var det norske navnet.

- Jeg fikk fra første stund et godt og nært samarbeid med direktør Borger Lenth. Han kalte meg inn på sitt kontor bare noen dager eller uker etter at jeg hadde begynt, og da sa han omtrent dette:» Halle, vi må løfte informasjonsvirksomheten! Vi må gjøre oss mer tilgjengelige for folk og særlig for interesserte politikere. Jeg ber deg utarbeide forslag om opprettelsen av Norads informasjonssenter. Får vi det til, så har du min fulle støtte i det du gjør.»

- Initiativet kom fra Borger Lenth. Oppgaven ble min. Jeg fortalte medarbeiderne at jeg i samarbeid med dem hadde fått i oppgave å bygge opp et større informasjons- og dokumentasjonsenter for bistand og nord-sør politikk. Da snudde stemningen. Først brukte jeg, i et samspill med medarbeiderne som var faglig dyktige og nå viste stor endringsvilje når mulighetene meldte seg, noen uker på å utarbeide forslaget som skulle legges fram i Norads direksjon. Så kom dagen da saken skulle opp. Forslaget fikk en velvillig mottakelse i møtet og så summerte direktøren opp ved å si: Dette støtter vi opp om! Er det noen flere kommentarer? Det var det ikke, men jeg husker at da jeg gikk ut av møtet kom Oskar Oskarson, som deltok i møtet og som seinere ble sjef for næringslivsavdelingen og deretter ambassadør, bort til meg og sa meget vennlig: «Halle, jeg har aldri opplevd at et forslag med så store konsekvenser har gått så fort gjennom i Direksjonen noen gang tidligere.»

- Så satte vi i gang, fikk større budsjett, noen få flere stillinger og større og gode lokaler til informasjonssenteret nede i kjelleren i Løkkeveien. Jeg vil gjerne understreke at jeg hadde meget dyktige, arbeidsomme, initiativrike og kreative medarbeidere i sentret, både de som var der da jeg kom, og de som kom som følge av utskiftninger og nyansettelser. Vi fikk på mange måter et spennende arbeidsmiljø der det innenfor de rammer vi jobbet, var mye rom både for egne initiativ og for humor i hverdagen.

- Ellers minnes jeg arbeidet i Norads direksjon i Lenth's tid som både meget krevende og meget givende. Lenth stilte store krav på alle medlemmer i Direksjonen med hensyn til å være forberedt til møtene. Det nyttet ikke å sluntre unna når det gjaldt lesing av saksdokumenter, og han ventet at vi deltok aktivt i diskusjonene. Vi hadde så definitivt en demokratisk drøfting av alle saker, men Lenth trakk konklusjonene, og deretter krevde han raskest mulig gjennomføring. Lenth var meget dyktig og en av de beste sjefene jeg noen gang har hatt.

Informasjonsvirksomheten skulle være forankret i folkeopplysningstradisjonen, og den skulle gi rom for kritiske røster i debatten om bistand og utvikling. Den skulle vektlegge samspillet med mangfoldet i det norske sivilsamfunnet, media og skolen, men Halle var også opptatt av innholdet, som det var bred politisk enighet om på tvers av partipolitiske skillelinjer.

- Vi utviklet et bredt og verdiforankret opplegg for virksomheten med sivilsamfunnet, der de kritiske røstene måtte ha sin plass. Det skulle være en helhetlig politisk tilnærming i et samspill med sivilsamfunnet, skolen på alle nivå, media, filmfolk, fotografer og forfattere. Dette mangfoldet av medspillere var veldig viktig.

- I tillegg til dette hadde vi et stadig mer omfattende internasjonalt samarbeid om informasjons- og folkeopplysningstiltak. De nordiske informasjonssjefene, sammen med en liten gruppe medarbeidere som skiftet fra møte til møte, møttes vanligvis to ganger i året. Samarbeidet med SIDA's informasjonskontor (i Sverige) var særlig viktig. En gang annet hvert år dro de nordiske informasjonssjefene på en felles arbeidsreise til FN-institusjonene i New York og til Verdensbanken og Pengefondet i Washington.

- Men vi hadde også et nettverk mellom informasjonssjefene i hele OECD-området, og vi møttes en gang annet hvert år for å drøfte erfaringer og den politiske utviklingen i de ulike landene, hvordan folkeopinionen var og så videre. Her var det jo en stor prinsipiell forskjell mellom tradisjonen i de fleste europeiske land på den ene siden og tradisjonen i USA på den annen. I USAID var man jo livredd for å bruke penger gjennom offentlige institusjoner og kanaler til å påvirke opinionen, og derfor kjøpte man heller kommersielle påvirkningsagenter til å gjøre jobben. De fleste av oss som har jobbet med den slags arbeid, vet jo at kommersialisering med prioritet for annonsekampanjer og lignende ikke er veien å gå når det gjelder å utvikle positive holdninger i opinionen. Opinionsmålingene over lang tid i USA viser jo dette helt klart. Kunnskapen om bistand og internasjonalt utviklingsarbeid, ja internasjonal politikk mer generelt, blant folk flest i USA ligger vedvarende omtrent på bunnen i hele OECD-området. Holdningene hos folk flest i USA blir deretter, nemlig meget negative.

- Ellers var vi mens jeg var i Norad veldig opptatt av internasjonal nettverksbygging mellom partnere i Norge og ute. Det kunne gjelde medarbeidere i NRK eller uavhengige norske filmskapere som fikk et prosjektsamarbeid med Channel 4, TVE i Storbritannia eller frilansere andre steder i verden. Det kunne for eksempel være at Norad og SIDA gikk sammen om å finansiere større dokumentarproduksjoner laget av filmskapere i utviklingsland. Samarbeid med og støtte til internasjonale nettverk som IPS (media/nyheter/analyse) og PANOS Institute (miljø, kultur, kommunikasjon) var meget viktige deler i vår internasjonale strategi.

- Når det gjaldt det politiske rammeverket var det jo viktig å få inn hele det perspektivet som de globale drøftingene om en Ny økonomisk verdensorden (NØV) hadde dreidd seg om.

Sydnes og det rådgivende utvalget for informasjonsvirksomheten

- Alle de politiske partiene var med. Jeg hadde et rådgivende utvalg for informasjonsvirksomheten som var ledet av Unge Høyre-medlemmet Anne Kristin Sydnes. Hun var en veldig god støtte å ha. Det kom omkring 1985 til et par politiske skjæringer med den politiske ledelsen under utenriksminister Sven Stray i Utenriksdepartementet. Én episode var knyttet til den første utgivelsen av rapporten om Menneskerettighetene i Norges hoved-samarbeidsland i 1985. Bistandsminister Reidun Brusletten hadde gitt meg, som Norads informasjonssjef, instruks om å støtte prosjektet som ble utført av forskere ved CMI i Bergen (blant dem Jan Egeland og Bernt Hagtvet) med 50 000 kr.

- Men da rapporten kom ble det stor oppstandelse både i den politiske ledelsen av Utenriksdepartementet og i embetsverket både der og i Bistandsdepartementet. Selv om jeg handlet etter instruks, ble jeg i noen timer den dagen rapporten kom nærmest holdt personlig ansvarlig for at dette dokumentasjonsarbeidet som var helt nytt i bistandssammenheng, hadde blitt utført.

- Alle de politiske partiene var med. Jeg hadde et rådgivende utvalg for informasjonsvirksomheten som var ledet av Unge Høyre-medlemmet Anne Kristin Sydnes. Hun var en veldig god støtte å ha. Det kom omkring 1985 til et par politiske skjæringer med den politiske ledelsen under utenriksminister Sven Stray i Utenriksdepartementet. Én episode var knyttet til den første utgivelsen av rapporten om Menneskerettighetene i Norges hoved-samarbeidsland i 1985. Bistandsminister Reidun Brusletten hadde gitt meg, som Norads informasjonssjef, instruks om å støtte prosjektet som ble utført av forskere ved CMI i Bergen (blant dem Jan Egeland og Bernt Hagtvet) med 50 000 kr.

Unge Høyre-medlem Anne Kristin Sydnes ledet Norads rådgivende utvalg for informasjonsvirksomheten. Hun gikk senere over til Arbeiderpartiet og ble utviklingsminister i regjeringen Stoltenberg 2000-2001.

- På ordre fra statssekretær Frøysnes i Utenriksdepartementet, fikk jeg beskjed fra embetsledelsen i Bistandsdepartementet om at jeg var pålagt munnkurv og ikke kunne uttale meg om noe som helst som angikk rapporten og hvordan dette arbeidet hadde kommet i stand. Det var jo en absurd situasjon, men slik var det. Det man var redd for i UD var at rapporten skulle skape politiske og diplomatiske forviklinger samt legge føringer for et videre arbeid med menneskerettighetene

innenfor bistand og internasjonalt utviklingssamarbeid som verken de, FN, eller myndighetene i våre samarbeidsland ønsket.

- Midt i denne absurde situasjonen dukket lederen for Det rådgivende utvalg for informasjonsvirksomheten, Anne Kristin Sydnes, opp på mitt kontor. Hun ble oppbrakt da hun hørte hva som hadde skjedd og hun satte seg på telefonen både til den politiske ledelsen i UD og til politiske kontakter i Høyre på Stortinget. Det tok mindre enn 10 minutter, så hadde jeg alle rettigheter og plikter som informasjonssjef tilbake igjen. I tillegg ble det en politisk ballade på Stortinget. Einar Førde og Liv Aasen fra Ap og Jakob Aano fra KrF tok straks på timen opp det som hadde hendt og UDs statssekretær fikk så hatten passet både i Stortinget og i kommentarer i NRK seinere samme dag. Einar Førde raljerte over det som hadde hendt og han var på radio så infam som bare han kunne være i sin omtale av måten UDs politiske ledelse, med støtte fra embetsverket, hadde håndtert saken på. Anne Kristin Sydnes var ellers, etter det jeg husker, på dette tidspunktet koordinator for Idegruppen for ny økonomisk verdensorden. Hun forlot jo seinere Høyre, ble medlem av Ap og noen år deretter utviklingsminister.

- Brusletten var alltid patent og støttende

Det var ikke uvesentlig hvem som hadde statsrådsposten og blant de bistandsministre Halle arbeidet under holder Reidun Brusletten (Krf) høyt.

- Når det gjelder bistandsminister Reidun Brusletten, så var hun alltid patent og støttende i alle spørsmål som gjaldt informasjonsvirksomheten med forankring i folkeopplysningstradisjonen og som trengte politisk vurdering eller klarering. Hun var også en meget dyktig statsråd. Om hun ikke alltid hadde all kunnskapen på plass, så hadde hun solid politisk teft og hun hadde gode solidaritetsverdier som styrte henne i hennes politiske hverdag. Hun hadde også et meget godt lag med mennesker. Hun kunne både lede og delegere. Hun var veldig grei å være på reise med, et varmhjertet menneske, alltid i godt humør, og igjen og igjen hadde hun noen gode historier som hun delte med oss. Men når det trengtes, kunne hun også være både bestemt og krevende. Jeg var med under en reise i Turkana i Kenya da det kom opp anklager om at fylkesmannen (provinguvernøren) var involvert i ulovlig trekullbrenning i områder der Norad finansierte treplanting. Brusletten la ikke fingrene i mellom. Den lokale lederen, eller fylkesmannen, fikk så ørene flagret. Brusletten var noe langt mer og langt bedre som bistandsminister enn det ettermæle enkelte i enkelte miljøer har søkt å skape av «en enkel dame fra Nesbyen som var folkeskolelærer og pinsevenn og som ikke hadde annen politisk kompetanse for jobben som bistandsminister enn at hun hadde gått på misjonsmøter og strikket plagg til inntekt for misjonsvirksomheten».

Tverrpolitisk engasjement

Halle var opptatt av tverrpolitisk samtale og enighet og dermed støtte fra alle de politiske partiene på Stortinget. Bidro Norads informasjonssamarbeid med de politiske partienes studieforbund også til bred politisk enighet?

- Ja, jeg tror det. Da Willoch-regjeringen kom og da utvidelsen til en borgerlig koalisjonsregjering med flertall på Stortinget fant sted sommeren 1983, var det en viss politisk uro både i sivilsamfunnsmiljøene og i deler av Norad. Hva kommer nå – med ny statsråd osv? Da foretok vi

en opptelling av hvor mange i den borgerlige regjeringen på statsråds- og statssekretærnivå som hadde vært på studiereise i utviklingsland i regi av egne studieforbund med støtte fra Norad over informasjonsbevilgningen. Vi konstaterte da raskt at det var et klart flertall i regjeringen på de nevnte nivåer som hadde vært på slike reiser og at stabssjefen til Willoch, Erling Nordvik, var en av de mest interessante. Og Erling Nordvik var absolutt patent. Jeg hadde som NRK-korrespondent reist med Erling Nordvik som Høyreleder i Sudan og sjelden har noen imponert meg mer enn han i slike sammenhenger. Han kunne mye og det han ikke visste sjenerte han seg ikke for å spørre og grave om. Og så hadde han en utrolig karisma. Han sjarmerte alle afrikanere i senk. Vi andre var både sjarmert og imponert over den nye Høyrelederen.

Personstrid på toppen

Vogt vs. Lerheim

Stillingen som direktør i Norad var viktig, og da Lenth gikk av fordi han ble departementsråd i det nye Bistandsdepartementet, ble stillingen som Norad-direktør ledig. At det kunne være strid ved slike nyansettelser i Norad burde ikke overraske, men kanskje måten det skjedde på? Halle forteller:

- Lenth begynte våren 1982 og ble departementsråd vel to år seinere. Nils Vogt var da assisterende direktør. Vogt var en meget lojal embetsmann og en behagelig person å samarbeide med, men han verken sprudlet over av ideer eller hadde vilje til djerve initiativ.
- Da Brusletten var på sitt første besøk til Tanzania høsten 1984 var Magne Lerheim Norads stedlige representant. Jeg var med på denne reisen. Lerheim imponerte statsråden med sine kunnskaper, sin måte å snakke om utviklingsarbeid på og sin måte å omgås afrikanere på. Brusletten ble rett og slett begeistret. Dessuten var meldingene fra Stortinget veldig klare når det gjaldt Lerheim. Utenrikskomiteen hadde vært på reise der og etterpå fortalte Einar Førde meg om hvor begeistret han hadde blitt. Jeg husker enda veldig klart dette fra samtalen med Førde: Lerheim er ein kjempedyktig kar. Han må bli vår nye ambassadør der.
- Brusletten ville ha Magne Lerheim, og jeg tror at hun ba ham søke - uten å kunne love han stillingen. Lerheim var universitetsdirektør i Bergen (UiB) og hadde vært stedlig representant i Tanzania (permisjon fra UiB). Lerheim hadde vært ved universitetet fra han som ung jurist kom ut i arbeidslivet. Han hadde også vært en meget fargerik leder av Norges Unge Venstre og statssekretær både i Utdanningsdepartementet og Finansdepartementet. Ikke bare det, han hadde også fått Europarådets ærespris for ledelsen og utviklingen av universitetet i Bergen. Men Lerheim var også en sterk og kraftfull personlighet, som ofte fikk det som han ville. Derfor var det flere i embetsverket som fryktet at han kunne bli en altfor sterk og kraftfull direktør i Norad, som nå de facto hadde blitt den bilaterale avdelingen i Bistandsdepartementet. Norad med Lerheim kunne bli en slags politisk «gjøkunge» i bistandsforvaltningen.
- Lerheim søkte - og mange andre søkte. Administrasjonen leverte sin innstilling med Nils Vogt øverst som embetsverkets kandidat. Lerheim var ikke med. Brusletten svarte da hun fikk se innstillingen: Eg skal ha Magne Lerheim på innstillinga før eg vurderar ho. Så kom det en ny innstilling, med Lerheim på tredje plass. Brusletten hadde den på sitt bord. Der skrev hun på innstillingen: Magne Lerheim ny Norad-direktør. Så signerte hun. Da ledelsen i departementet fikk denne beslutningen tilbake, hadde de et møte før de samlet seg og gikk inn til Brusletten med

innstillingen på nytt. Hva som ble sagt i dette møtet vet ikke jeg, men like etter kom det en ny beslutning fra statsråden. Der sto det: Ny Norad-direktør er Nils Vogt.

Vesla Vetlesen etterfølger Reidun Brusletten - Holmsen vs. Stoltenberg

I mai 1986 fikk regjeringen Willoch (H, KrF og Sp) flertallet mot seg i Stortinget fordi FrP og Carl I. Hagen stemte mot et forslag om avgiftsforhøyning for bensin. Dermed gikk regjeringen Willoch og Brundtland II kom. Knut Frydenlund ble igjen utenriksminister, Thorvald Stoltenberg forsvarsminister og Vesla Vetlesen ble, til manges overraskelse, ny bistandsminister etter Brusletten. Like etter skulle det tilsettes ny assisterende direktør i Norad.

- Jeg satt den gang i departementets ledergruppe og var til stede da skiftet av statsråd fant sted. Tidlig på morgenen hadde Brusletten sitt siste møte med departementsledelsen. Det var et møte med mye følelser. Tårene trillet hos de fleste og det hang selvsagt sammen med at vi etter hvert hadde kommet til å verdsette henne høyt som statsråd og departementssjef. Så kom øyeblikket da statsrådsskiftet skulle finne sted. Vesla Vetlesen kom. Hun var åpenbart preget av stundens alvor. Brusletten vendte seg mot henne, sa noen gode og velvalgte ord og ønsket sin etterfølger lykke til med et meget viktig politisk arbeid. Vesla Vetlesen fikk så nøklene til statsrådets kontor og deretter skulle også hun si noen ord. Det ble en merkelig forestilling, som endte med at den nye statsråden enten glemte eller ikke ville si et eneste takkens ord til sin forgjenger - Norges første bistandsminister.

- Vesla Vetlesen var Bruslettens motstykke. Der Brusletten var raus i det daglige var Vetlesen lukket og autoritær. Møtene i departementsledelsen ble preget av denne holdningen. Slik jeg opplevde det var forholdet til departementsråd Bernt H. Lund (som også var Ap-mann) tilnærmet slett. Når det gjaldt meg selv, så gikk forholdet til Vetlesen greit, men det skyldtes også at statssekretær Hans Christian Bugge fikk veldig mye av det politiske ansvaret for informasjonsvirksomheten og folkeopplysningsarbeidet - og han var en utmerket mann å samarbeide med.

- Tidlig på sommeren 1986 skulle det ansettes ny assisterende direktør i Norad. Det var flere søkere. To av dem var Karin Stoltenberg og Sven A. Holmsen. Sven A. Holmsen var ingeniør og storbonde med politisk forankring i Senterpartiet. Han var avdelingssjef i Veidirektoratet og hadde ikke annen form for bistandserfaring enn noe veiarbeid i Afrika mange år tidligere. Karin Stoltenberg (Ap) var genetiker av utdanning. Hun hadde tidligere jobbet flere år i Norad, blant annet som sjef for helsekontoret, og hun hadde reist mye i Norges samarbeidsland. Hun hadde med andre ord masser av bistandserfaring og hennes dyktighet som embetskvinne gikk det frasagn om. Da hun søkte satt hun som ekspedisjonssjef i Familiedepartementet.

- Alle jeg snakket med i Norad og departementet regnet med at Karin Stoltenberg ville få jobben, men både i departementsledelsen og i Norad var det stor usikkerhet. Mange fryktet at Karin Stoltenberg ville bli en altfor sterk assisterende direktør. Dermed ble det, etter det jeg vet, en samtale med den nye statsråden om saken. Det ble anført at Karin Stoltenberg kunne være vanskelig og sta. Da svarte Vesla Vetlesen i følge min kilde: Dere forteller meg ingenting nytt. Hvem vil dere ha? Så ble det Holmsen.

- Få dager senere ble Karin Stoltenberg utnevnt til statssekretær i Handelsdepartementet. Den gangen hadde norske myndigheter store problemer med «arven» etter Saga i Benin - det mislykkede oljeprosjektet i Benin. Det var store beløp som Benin skyldte Saga og norske kreditorer og Norge ville ha pengene tilbake. Det skulle være forhandlinger i London en dag midt

på sommeren 1986 og det ble oppnevnt en regjeringsdelegasjon, som skulle møte Benins representanter. Saken lå i Handels- og næringsdepartementet. Statssekretær Karin Stoltenberg ble delegasjonsleder og Norads direktør, Nils Vogt, assisterende leder. Da delegasjonen kom tilbake hadde jeg en samtale med Vogt om det hele. Han var først og fremst opptatt av hvor dyktig delegasjonslederen hadde vært og han hadde omtrent denne ytringen: «Du store verden så dyktig hun var. Vi behøvde jo ikke gjøre noen ting!» Så Vogt ga uforbeholden ros til et menneske som han og andre i Bistandsdepartementet 14 dager tidligere hadde gjort alt for å hindre skulle bli ny assisterende direktør i Norad.

- Det var jo ellers flere ganger slik i bistandsforvaltningen at unge dyktige folk som hadde markert seg i offentligheten med kunnskap og synspunkter ikke slapp gjennom når det søkte på jobber. To slike søkere var Helge Hveem, seinere professor i statsvitenskap og Jan Egeland seinere topp politiker nasjonalt og internasjonalt når det gjelder dette saksområdet. Jan ringte meg en gang etter et nytt nei på en søknad på en stilling som konsulent. Han var ganske fortvilt og sa omtrent dette: «Halle hva skal jeg gjøre? Det er intet jeg heller vil enn å jobbe med bistand og internasjonalt utviklingssamarbeid, men jeg møter bare stengte dører alle steder!» Noen uker seinere hentet generalsekretær i Røde Kors, Odd Gran, Egeland til jobben som utenlandssjef i Røde Kors. Deretter kjenner de fleste karrieren til Norges kanskje mest vellykkede politiker og diplomat etter Gro Harlem Brundtland og Thorvald Stoltenberg når det gjelder internasjonalt fredsarbeid og utviklingssamarbeid. I en forvaltnings- og personalmessig sammenheng var det selvsagt en skandale at Jan Egeland den gang ikke fikk jobb, men slike saker ble holdt lukket for allmennheten.

Sven A. Holmsen skulle senere komme til å spille en viktig rolle i en dramatisk tid for Halle og Norads informasjonsarbeid.

Sivilsamfunnet trekkes inn

I Norads opplysningsarbeid har samarbeidet med de frivillige organisasjonene vært svært viktig og Stortingets bevilgninger til organisasjonenes opplysningsarbeid er i dag vesentlig større enn bevilgningene til Norads eget opplysningsarbeid. Samarbeidet med organisasjonene, både i bistands- og opplysningsarbeidet, var imidlertid omstridt både i Arbeiderpartiet og ellers på venstresiden i norsk politikk. Halle forteller:

- Når det gjaldt å bringe NGOer og sivilsamfunnet inn som partnere i bistandsarbeidet og opplysningsarbeidet, så var det i Arbeiderpartiet og ellers på venstresiden (SV) en blandet holdning. Den delen av Ap som tilhørte folkebevegelsene var jo særdeles åpen for denne virksomheten, men den andre delen – med en mer marxistisk tilnærming – de hadde mindre sans for sivilsamfunnets innblanding. Bistand og utviklingssamarbeid var statenes og FNs oppgave.

- Det ble gjort et unntak med Kirkens Nødhjelp (KN) i 1972-73, da KN fikk en stor oppdragsavtale av Norad for utviklingsarbeid i Sør-Sudan. Det var inngått en fredsavtale (Addis Abeba-avtalen i 1972) etter langvarig krig mellom nord og sør i Sudan. En viktig forutsetning for at freden skulle bli varig var at denne delen av Sudan fikk omfattende bistand til et meget nødvendig utviklingsarbeid. Det internasjonale samfunnet lovte mye og holdt lite - med et unntak for Norge. KN fikk et stort engasjement og KN fikk gjort mye, men de maktet ikke å overføre kunnskap og erfaring til sør-sudanerne raskt nok og på en måte som ga sterk nok bærekraft. Det meste av de ferdigstilte prosjektene ble ødelagt da den nye folkeoppstanden og den nye frigjøringskampen begynte i Sør i 1983.

- Den første store endringen med hensyn til å engasjere de frivillige organisasjonene i bistandsarbeidet kom med (bistandsminister) Brusletten. Det har Brusletten aldri fått noe anerkjennelse for, men endringen kom som en følge av at Borger Lenth var meget resultatorientert. Han sa en gang i Direksjonen omtrent dette: «Vi kan ikke lenger ha en situasjon der Stortinget år etter år bevilger penger og en betydelig del av disse pengene ved årets slutt står igjen på kontiene våre fordi vi ikke greier å bruke dem gjennom de kanalene vi har. Pengene skal brukes til det som er formålet. Når statene gjennom de samarbeidsformer de har etablert ikke greier å bruke alle pengene på en fornuftig måte, så må vi bruke andre kanaler. Disse kanalene har vi. Det er de frivillige organisasjonene». Det var jo som å slå inn en åpen dør hos Brusletten. Der møttes den praktiske bankmannen og industrilederen på den ene siden og politikeren som ville ha resultater på den andre. Så rundt 1984/85 fikk vi de første store økningene i bevilgningene til de frivillige organisasjonene.

- Den neste store økningen i bevilgningene til frivillige organisasjoner kom med regjeringen Brundtland III - med Thorvald Stoltenberg som utenriksminister og Jan Egeland som politisk rådgiver, seinere statssekretær. Jan kom opp med ideen om «Den norske kanalen», det vil si en enda mer målrettet bruk av norske frivillige organisasjoner i internasjonal bistand og utviklingssamarbeid. Deretter har de frivillige organisasjonene og det norske sivilsamfunnet utviklet stillingen som en stor, mangfoldig og politisk meget viktig kanal for norsk bistand. Jeg har selv hele tiden støttet denne politikken og denne utviklingen. I global sammenheng skiller Norge seg i disse sammenhengene ut på en måte som jeg mener er meget fordelaktig for alle parter, både det norske donorsamfunnet og mangfoldet av mottakere på den andre siden.

Strukturtilpasningsprogrammene

Halles tid i Norad var en blomstringstid for opplysningsarbeidet, med økte bevilgninger og nye initiativ. Arbeidet og tenkningen i denne perioden er grundig beskrevet i en omfattende rapport, skrevet med støtte fra Kommunikadestipendet i 1992, av tidligere medarbeider ved Norads informasjonskontor, Egil Magne Hovdenak. Samtidig skjedde det imidlertid en omlegging av Vestens og Norges politikk overfor de fattige landene, etter at mange av de fattige landene - særlig i Afrika - på 1970-tallet fikk økonomiske problemer og ble rammet av en gjeldskrise. Gjeldskrisen satte en stopper for forhandlingene om Ny økonomisk verdensorden (NØV), som skulle sikret utviklingslandene bedre priser på sine råvarer. I stedet ble de tvunget til å gjennomføre såkalt «strukturtilpasnings-politikk» utformet av Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF).

Denne politikken innebar krav om liberalisering av økonomien i form av bl.a. kutt i offentlig utgifter,

privatisering og andre tiltak, som rammet befolkningen i disse landene hardt. Gjennomføringen av denne politikken ble satt som betingelse (kondisjonalitet) av Verdensbanken og IMF og etterhvert hele det vestlige "giversamfunnet" for at de fattige landene skulle kunne motta bistand og lån og senere også gjeldslette. Politikken ble etter hvert kjent som «Washington konsensus».

Omleggingen til støtte for strukturtilpasningspolitikken var omstridt og Halles kritiske holdning skulle komme til å prege mye av hans arbeid som informasjonssjef i Norad. Halle satt tett på når Norge la om sin politikk på dette feltet og kan fortelle at de partipolitiske skillelinjene ikke alltid var slik man skulle forvente.

- Reagan og Thatcher kom i 1979/81 og deres bærende ideologi var nyliberalismen - der kjernebudskapet var å slippe markedskreftene løs og å redusere statens rolle i samfunnet. Bistand ble av disse to politikerne sett på som å søle med skattebetalernes penger. «Less aid, more trade» var deres slagord. Begge så på FN med stor skepsis og brukte noen ganger beskrivelsen «en slags kommunistisk/radikal prateklubb» om FN-systemet.

- De ville bruke Verdensbanken og Pengefondet mye mer aktivt som politiske instrumenter for gjennomføring av politiske tiltak som samsvarte med den nyliberale ideologien. Samtidig satte de inn sine folk med brutal fart i Verdensbanken, Pengefondet og FNs utviklingsprogram (UNDP). Deretter kom de såkalte strukturtilpasningsprogrammene. Statens rolle i byggingen av de nye samfunnene i utviklingslandene skulle sterkt reduseres. Økonomiene skulle åpnes opp mot omverdenen. Pengeverdien skulle skrive ned, drastisk ned i mange land, samt andre tiltak til støtte for markedskreftene som samsvarte med den nyliberale ideologien.

Var det nødvendig med drastiske tiltak?

Mange av de afrikanske landene hadde jo havnet i en vanskelig økonomisk situasjon på den tiden og mange mente det var nødvendig med drastiske tiltak. Hvorfor var du kritisk til strukturtilpasningspolitikken?

- Jeg vil gjerne svare litt fyldig på dette. De fleste afrikanske landene fikk sin uavhengighet og nasjonale frihet på slutten av 1950- og begynnelsen av 1960-tallet. De aller fleste av dem hadde fra et dårlig til et slett utgangspunkt. De hadde for det første svært få mennesker med høy utdanning og erfaring fra politikk og forvaltning. Tanzania hadde én person med hovedfag i filologiske studier, nemlig Julius Nyerere som ble landets første president, og landet hadde fire-fem andre med lavere akademisk utdanning. I Kongo var situasjonen enda verre, i Kenya og Ghana noe bedre. Det meste av helt nødvendige statsinstitusjoner var bare rudimentært utviklet og for formål tilpasset de gamle kolonimaktens (Storbritannia og Frankrike) interesser og behov i sine kolonier. Infrastruktur som veier, jernbane og havneanlegg var dels dårlig utviklet eller laget på måter som tjente kolonimaktens interesser. Likevel - og generelt for de aller fleste nye afrikanske statene - gjaldt det at uansett hvilken ideologisk base de valgte for sine samfunnssystem, så hadde de en ganske god økonomisk utvikling i perioden fra uavhengigheten og fram til tidlig eller midten på 1970-tallet. Kenya kalte sitt system for afrikansk sosialisme, men utviklet de facto et meget kapitalistisk system innenfor rammen av en ettpartistat. Kenya hadde i denne første perioden en gjennomsnittlig vekst på mellom 5 og 7 prosent i året. Tanzania, som også valgte sin form for sosialisme, gjorde det ideologiske valget reelt med en statsstyrt økonomi innenfor sin form for ettpartistat. Tanzania hadde i den samme perioden en gjennomsnittlig vekst på ca. 5 prosent.

- I løpet av 1970-tallet utviklet det seg imidlertid raskt i hovedsak seks forhold som skapte økende problemer for utviklingen i de afrikanske land. De fire første var eksterne. Det første var knyttet til

at de nye afrikanske statene var råvareprodusenter med varer som sisal, bomull, kaffe og te, der prisene til produsent var veldig avhengig av prissvingningene på verdensmarkedet. Dels ble det i perioder overproduksjon av disse varene og dels møtte noen av vareslagene hard konkurranse fra syntetiske stoffer som kom på verdensmarkedet (eksempler er bomull og sisal) og førte til at prisene falt kraftig. President Nyerere brukte flere ganger dette bildet: I 1965 kunne vi kjøpe en traktor utenlands for pengene vi tjente på å selge 2 tonn bomull på verdensmarkedet. Nå ti år seinere må vi eksportere 20 tonn bomull for å kunne kjøpe den samme traktoren.

- Det andre forholdet var den kraftige økningen i prisen på olje og dermed energiproduksjon (de afrikanske landene var ved starten nesten totalt avhengig av elektrisk kraft produsert med olje eller kull som drivstoff), som kom etter den arabiske oljeboikotten tidlig på 1970 tallet. Disse to forhold rammet de de nye afrikanske økonomiene meget hardt og bidro til stagnasjon og tilbakegang.

- Samtidig etablerte disse to forhold grunnlaget for en tredje ødeleggende mekanisme i økonomien. De afrikanske statene måtte ut på lånemarkedet for dels å kompensere for fallet i råvareprisene og dels for å kompensere økningen i oljeprisen. De afrikanske statene var etter hvert ikke kredittverdige hos det private internasjonale bankvesenet. Dermed var det bare to mulige sett utlånere igjen, De multilaterale finansinstitusjonene (Det internasjonale pengefondet og Verdensbanken) og/eller bilaterale donorer som ga det aller meste av sin bistand som lån - i første rekke USA, Japan og Vest Tyskland. Dermed fikk vi etter hvert en gjeldsbyrde, som ble en gjeldsfelle og en alvorlig hindring for utviklingen i afrikanske land. Dette igjen utløste etter hvert kampanjer som Slett u-landsgjelda i Norge og tilsvarende kampanjer og nettverk internasjonalt (Jubilee) og i Sør (Jubilee South).

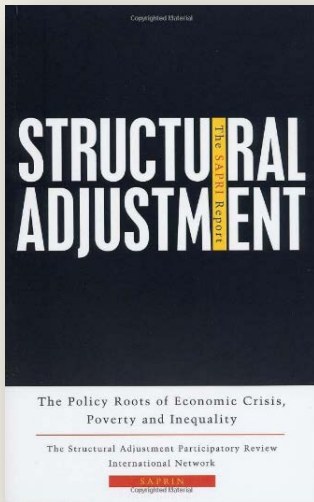
- Det fjerde årsaksforholdet var både eksternt og internt afrikansk på samme tid, nemlig frigjøringskampen i Det sørlige Afrika og i de portugisiske afrikanske koloniene ellers i Afrika. Frigjøringskampen påførte særlig land som Angola, Mosambik, Zambia, Botswana, Nigeria og Tanzania store byrder også av økonomisk karakter.

- Det femte årsaksforholdet gjaldt Øst – Vest konflikten eller Den kalde krigen. I kampen mellom Sovjetblokken og Vestblokken, anført av USA, om makt og verdenshegemoni, så ble også Afrika en kamparena med de to siders marionetter som konfliktutøvere. Denne globale konflikten var langt på vei en direkte årsak til alt det tragiske som hendte i Kongo på 1960-tallet og deretter. Den forsinket frigjøringen i Det sørlige Afrika og den var en direkte årsak til at frigjøringskampen i Angola ble så lang og så veldig ødeleggende - med flere millioner menneskers liv forspilt.

- Det sjette årsaksforholdet var hjemmelaget. Det viste seg gradvis at ettpartistaten heller ikke for de nye afrikanske statene var noen god politisk styringsform. Maktmisbruk, korrupsjon og krenking av egne borgeres rettigheter ble mer og mer negative trekk i samfunnsutviklingen. Dette bidro også negativt i utviklingsammenheng.

- Dette er bakgrunnen for at det fra midten av 1970-tallet ble stadig flere tendenser til økonomisk stagnasjon i stedet for utvikling i store deler av Afrika. Afrikanske statsledere og afrikanske intellektuelle var selvsagt oppmerksom på disse negative trekkene. De prøvde gjennom institusjoner som Organisasjonen for afrikansk enhet (OAU), Gruppen av alliansefrie land og FN - særlig FNs økonomiske kommisjon for Afrika - å finne fram til tiltak som kunne bedre situasjonen. Det meste kjente initiativet er fra 1980 og ble kalt The Lagos Plan of Action, som hadde både sterke og svake sider. Den avviste nyliberalismen og kravet om en nedbygging av statens rolle og en markedsstyrt økonomi som de bærende elementer i en ny økonomisk utvikling for Afrika. Men

de afrikanske lederne var dessverre ikke særlig opptatt av eget styresett og muligheten for en forbedring her.

Strukturtilpasningspolitikken var omstridt og skulle få mye kritikk, som i denne rapporten fra SAPRI – et nettverk av frivillige organisasjoner. Studien startet som et samarbeid med Verdensbanken og regjeringer i utvalgte land, men Verdensbanken trakk seg da det omfattende datamaterialet endte med sterk kritikk av bankens politikk. Studien ble for øvrig støttet av UD.

- Disse afrikanske initiativene kom samtidig eller like i kjølevannet på det store politiske eller ideologiske paradigmeskiftet på den tid; den nyliberale vinden fra tenkeboksen til Milton Friedman ved Universitetet i Chicago og ved valgene av Ronald Reagan til president i USA og Margaret Thatcher som statsminister i Storbritannia. Kjernen i det nyliberale budskapet var på det nasjonale plan nedbygging av statens rolle, en tilsvarende privatisering av offentlige tjenester, bort med alle subsidier, devaluering av den nasjonale valutaen og et balansert budsjett. I internasjonal sammenheng var det sterk vektlegging av eksportrettet produksjon og frihandel med tilsvarende kutt i tollsatser. Videre skulle internasjonale investorers pengeplassering i utviklingsland både sikre profitt for investoren og sikres mot politiske intervensjoner som nasjonalisering.

- Ideologisk og politisk var jo dette en frontkollisjon mellom to helt ulike syn på samfunnsutviklingen. Min oppfatning var at det nok var behov for en del reformer i den økonomiske politikken i de afrikanske land, men at nyliberalisme og strukturtilpasning ikke var svaret, og da tenkte jeg som sosialdemokrat. Svært lite av det som var den sosialdemokratiske erfaringen fra sammenhengen mellom politikk og samfunnsutvikling i land som de europeiske - og her først og fremst de skandinaviske - eller et land som India, hadde noe som helst å gjøre med den nyliberale tenkningen. Men i politikken er det makta som rår og den nyliberale tenkningen slo dominant gjennom i nesten hele OECD-området, samtidig som den i det alt vesentlige kom til å prege Verdensbankens og Pengefondets politikk overfor utviklingslandene.

- Jeg mener nå som da at det er solide holdepunkter for å slå fast at nyliberalismen og strukturtilpasningen i det aller meste var feil medisin for Afrika og at den gjorde mye mer skade enn gagn. Den bidro i beste fall i noen tilfeller noe til en form for lånebasert økonomisk vekst, men samtidig gjorde den noen få veldig mye rikere og veldig mange veldig mye fattigere. Nyliberalismen har mer en noe annet bidratt avgjørende til at vi gjennom hele den perioden vi snakker om - fra rundt 1980 og til i dag - har sett en samfunnsutvikling i alle land der gapet bare har økt mellom de meget få rike som har mye mer enn de noen gang kan bruke og de mange fattige som er blitt mye fattigere.

- Gro Harlem Brundtland, mens hun var leder for Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, snakket i mange av sine taler om 1980-tallet som «bistandens og det internasjonale utviklingssamarbeidets tapte tiår». Det er en sannhet uten modifikasjoner.

Norges oppfølging av strukturtilpasningsprogrammene under regjeringen Willoch

Som en liten kuriositet kan her nevnes at mannen som ble hentet inn til Verdensbanken for å utvikle og gjennomføre denne strukturtilpasningspolitikken var norsk-amerikaneren Alden Winship "Tom" Clausen, etterkommer (tipp-tippoldebarn) etter Christian Alexandersen - "Røvar Alexander" - og Maria Kryger fra Trondheim. "Røvar Alexander" var skipper på barken "Patrioten", som ble kapret på Vestfjorden på vei fra Arkhangelsk under Napoleonskrigene i 1811.

«Tom» Clausen, som ble innsatt Ronald Reagan som president i Verdensbanken i 1981, fikk i oppgave og utforme og gjennomføre strukturtilpasnings politikken. Han hadde norske aner.

Han slo seg ned på Borgevær i Lofoten, som gjestgiver og handelsmann, før han forsvant. Med Maria Kryger fikk han datteren Maria Dorothea, som fikk mange etterkommere. Blant disse er altså "Tom" Clausen, som ble innsatt som sjef for Verdensbanken av USAs president Ronald Reagan for å gjennomføre strukturtilpasningsprogrammene på 1980-tallet.

Hvilke følger fikk så denne omleggingen for politikken her hjemme? Halle forteller:

- Willoch (H) lyttet med sympati da Tanzanias statsminister fortalte om strukturtilpasningsprogrammene.

- La meg gå tilbake til det som den gang var norsk politikk og i den sammenheng bruke eksemplet Tanzania. I Tanzania hadde de jo ettpartistat og de hadde en slags kommandoøkonomi som ble styrt av staten. Det var regjeringen som fattet beslutninger om alle prioriteringer i økonomien og Norge hadde gått med på dette i 15 år - fra 1968 med Arusha-erklæringen. I ettertid vet vi at dette ikke var noen brukbar statsmodell.

- Høsten 1984 kom statsminister Msuya til Oslo for å snakke med statsminister Willoch og relevante statsråder om Verdensbankens og Pengefondets press og krav om strukturtilpasning i Tanzania før nye lån og kreditter kunne innvilges. Jeg var ikke på statsministerens kontor, men det jeg fikk høre var at Willoch lyttet med sympati til hva den Tanzanianske statsministeren hadde å si. Brusletten gjorde det definitivt. Hva Presthus, som var finansminister, gjorde - det vet jeg ikke.

- Jeg var oppmuntret over at Norge hadde sympati for saken. I Sverige, med en sosialdemokratisk regjering og en finansminister som het Kjell-Olof Feldt, møtte den tanzanianske statsministeren mye mindre forståelse. Feldt var langt på vei nyliberalist, men samtidig sosialdemokratisk

politikere med stor politisk gjennomslagskraft. Tanzanias statsminister møtte derfor lite sympati i Sverige, selv om Palme var hyggelig.

- Dette var seinhøstes i 1984. Deretter var det mye intern drøfting i bistandsforvaltningen og mellom denne forvaltningen, Finansdepartementet og Statsministerens kontor om bistanden og strukturtilpasningsprogrammene. Det må ha vært harde drøftinger, og det måtte ha vært en god del politisk press utenfra, i første rekke USA og Storbritannia, Verdensbanken og Pengefondet. Jeg deltok ikke i disse drøftingene og kan derfor ikke si mye konkret om hva som skjedde. Man da instruksene for de årlige landprogram forhandlingene med Tanzania ble fastlagt i januar/februar 1985 ble det lagt inn i instruksene at forutsetningen for fortsatt norsk bistand var at Tanzania aksepterte kravet om strukturtilpasning slik det var fremmet av Verdensbanken og Pengefondet. Det ble videre besluttet at den norske delegasjonen til Tanzania skulle ha politisk ledelse og statssekretær Odd Jostein Sæter ble oppnevnt som delegasjonsleder. De dro til Dar-es-Salaam og Sæter gjorde jobben. Etter at den første møterunden var ferdig, gikk en høyere embetsmann i Tanzania med ansvar for utviklingssamarbeid, bort til Norads stedlige representant og sa: «Også du - min bror, Brutus».

Mange, både i Afrika og Norge, var skuffet over at også Norge ga etter for det internasjonale presset, men for Tanzania kom kanskje samarbeidet med Norge likevel til nytte?

- Det ble et slags kompromiss om at Tanzania skulle bøye av, men få en viss frihet til å forhandle med Verdensbanken og Pengefondet om tidsrammer og andre betingelser for gjennomføring av strukturtilpasningsprogrammene. Det som da skjedde i de neste par årene var at Tanzania forhandlet seg fram til en bedre pakke med Verdensbanken og Pengefondet enn mange andre afrikanske land. Jeg vil tro at en skikkelig analyse av denne historiske prosessen vil måtte konkludere med at det var til fordel for Tanzania at de fikk litt støtte til å forhandle om betingelsene og ikke bare ta diktatene uten videre.

At regjeringen Willoch (H, Sp og KrF) la om norsk utviklingspolitikk og støttet opp om strukturtilpasningsprogrammene innebar imidlertid ikke at de ønsket å kneble den kritiske debatten og i kapitlet om informasjonsvirksomheten i St. meld. nr. 36 (1984-85) - Om enkelte hovedspørsmål i norsk utviklingshjelp - sto det bl.a.:

"Opplysningsvirksomheten bør prioritere de grunnleggende problemer i utviklingslandenes situasjon. Den bør videre formidle innsikt om de strukturelle forhold i det internasjonale økonomiske system som skaper problemer og vansker for utviklingslandene og som ledet til kravet om en ny økonomisk verdensordning. "

- Dette var en god formulering som jeg selv skrev inn i teksten til meldingen og som aldri ble rettet på eller strøket i det videre arbeid med meldingen, forteller Halle og legger til: Det betyr at Brusletten godkjente formuleringene.

Brundtland, mer strukturtilpasning og bærekraftig utvikling

Regjeringen Willochs utviklingsmelding rakk ikke å bli behandlet før det ble regjeringsskifte og regjeringen Brundtland (Ap) overtok i mai 1986, der Vesla Vetlesen, gift med tidligere informasjonssjef i Norad, Leif Vetlesen, tok over som bistandsminister. Noen revurdering i synet på strukturtilpasningspolitikken innebar imidlertid dette regjeringsskiftet ikke - tvert imot.

- Så fikk vi Gro og Vetlesen og så var det en ny forhandlingsrunde omkring Norges rolle som giverland når det gjaldt kravet om strukturtilpasning i våre samarbeidsland, forteller Halle, som har god innsikt i det som skjedde.

- Jeg satt jo i ledermøtene i departementet, så dette har jeg fra disse møtene. Der fikk vi følgende melding fra den nye statsråden Vesla Vetlesen: Instruksjonen skal skjerpes når det gjelder Tanzania og gjennomføringen av forhandlingene med Verdensbanken om strukturtilpasning. Det skal ikke være noen norsk støtte til videre forhandlinger. Nå skal det tas beslutninger.

- Men så var jo Gro blitt leder av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling og hun gikk inn i dette med enorm arbeidskapasitet og enormt engasjement. Hun så jo fort, med støtte fra det politiske og faglige miljø som omgav kommisjonens arbeid, at dette bar galt av sted. Derfor ble det en ambivalens i regjeringen i disse spørsmålene. Washington konsensus var jo de facto, om ikke formelt, etablert. Stadig mer av bistandspolitikken fikk en slags overordnet styring fra Washington Consensus. Jeg har sagt det tidligere og jeg kan gjenta det her: at jeg opplevde perioden fra 1982-83 til slutten av 80-årene som en tid da mange politikere men særlig folk på embetsnivå nærmest valfartet til Washington for å få det nye budskapet. Embetsverket besto jo for en stor del av folk med sympatier for Ap, andre var SVere og Venstre-folk, Høyre og KrF og noen få Sp, men alle støttet mer eller mindre opp om denne nye bistands- og utviklingspolitikken. Den brøt med veldig mye i erfaringsmassen om hvordan det norske samfunnet hadde utviklet seg og med det som hadde vært bærende prinsipper og ideer i norsk og nordisk bistands- og utviklingspolitikk.

De praktiske konsekvensene av dette kan interesserte for eksempel lese om i boka "Makt og bistand - en ambassadørs møte med norsk bistandspolitik i Afrika" (Spartacus 1993), skrevet tidligere ambassadør i Tanzania, Gunnar Garbo, som bl.a. skriver om hvordan han ble sendt til Zambia for å formidle den norske regjeringens krav til landets president, Kenneth Kaunda, om å avvikle de statlige subsidiene til basisvarer og følge opp strukturtilpasningspolitikken. I Norad ble regjeringens oppslutning om strukturtilpasningspolitikken lojalt fulgt opp, men hvordan kunne det ha seg at også en regjering fra Arbeiderpartiet sluttet opp om strukturtilpasningspolitikken?

- Jeg kan ikke gi noe godt svar på dette, annet enn at i det nordiske sosialdemokratiet var en periode med sviktende ideologisk selvtilit. Derfor fikk vi en slags politisk konverteringsprosess veldig mye ledet av svenskene og deres nye sosialdemokratiske topp-politiker – Kjell-Olof Feldt. Det underlige er jo at Feldt etter dette forsvant ute av politikken. I embetsverket hjemme sporet jeg liten eller ingen motstand, bortsett fra folk som Herman Pedersen og meg selv, og i det politiske liv og på Stortinget selvsagt Liv Åsen fra AP og KrFs mann i utenrikskomiteen, Jakob Aano. De to var patente og ristet på hodet av det nye evangelium.

- Så kom jo gjennomføringen av norsk bistand i strukturtilpasningens ånd da. Jeg satt også i Norads direksjon. Et eksempel gjaldt bevilgninger til utdanningsprogrammer i Tanzania, der det var kommet inn premisser fra strukturtilpasningsprogrammet om at deler av skoleverket skulle privatiseres. Og i den delen av skoleverket som skulle være offentlig, der skulle foreldrene betale en månedlig avgift. Jeg ble politisk oppbrakt over dette og sa omtrent dette: Helt siden vi fikk norsk folkeskole på midten av 1700-tallet og til denne tid, har det vært en statlig oppgave å ta bort så mange som mulig av belastninger for elevene av økonomisk karakter. Det kunne være avgifter, klær og uniformer og sånt, slik at skolegangen skulle være mest mulig lik for alle. Dette er den norske erfaringen. Og her stemmer dere for et forslag, som bryter med alt vi har lært i norsk historie. Hvordan kan dere gjøre dette? Det var stille som i graven, ikke et ord til kommentar, og forslaget ble vedtatt. I ettertid vet vi blant annet fra forskning på dette sakskomplekset ved

Afrikaseksjonen på universitetet i Gøteborg at disse reformene i tanzaniansk skole var særdeles mislykkede og satte barn og samfunn klart tilbake i utviklingsprosessen.

- Så var det en annen episode i direksjonen under drøfting av forholdet til Zambia, der Kaunda fortsatt var president. Jeg tok ordet og snakket vakkert om Kaunda, som en stor frigjøringsleder og sentral statssjef i kampen mot Apartheid i Sør Afrika. Jeg hadde jo møtt Kaunda mens jeg jobbet i NRK og hatt et langt intervju med han. Det var assisterende direktør Holmsen som ledet dette møtet i direksjonen. Han svarte meg med omtrent disse ordene: «Halle Jørn - jeg gjør oppmerksom på at i dette forum snakkes det ikke lenger pent om Kenneth Kaunda!»

Om Norges syn på IMF og Verdensbankens strukturtilpasningspolitikk skrev Gunnar Garbo dette i boka "Bistand og makt":

"I følge Stortingsmeldingen om nord-sør-forholdet (St.meld.nr. 51, 1991-92) ble Verdensbankens og Valutafondets politikk endret til det bedre i løpet av 80-årene. Dette legger meldingen stor vekt på. Restruktureringsprogrammene har etterhvert fått en utforming som harmonerer bedre med norske synspunkter, heter det. Det blir tatt mer hensyn til de sosiale virkningene. Hvis vi skal tro meldingen, var det derfor betydelig samsvar mellom norsk politikk og de internasjonale krav til bistanden ved begynnelsen av 90-årene. Fram til jeg forlot ambassadørstillingen i Dar es Salaam ved månedsskiftet april /mai 1992, hadde jeg enda til gode å se nevneverdige praktiske virkninger av denne endringen."

Regjeringen Brundtlands tilslutning til strukturtilpasningspolitikken fikk imidlertid - fra regjeringens side - ingen konsekvenser for opplysningsarbeidet. Regjeringen utarbeidet en tilleggsmelding til Willoch-regjeringens bistandsmelding, der de sluttet seg til Willoch-regjeringens opplegg for opplysningsarbeidet, men med et lite tillegg: Ny fokus på bærekraftig utvikling.

- Jeg var jo ansatt som informasjonssjef både i Norad og departementet. Det var en vri Lenth gjorde. Så jeg hadde to stillinger - informasjonssjef i Norad og i departementet, men selvsagt bare en lønn på nivå kontorsjef. Med regjeringen Brundtland i 1986 kom Hans Christian Bugge inn som statssekretær. Etter noen dager ble jeg innkalt til hans kontor for en samtale om Brundtland Kommissjonen. Da sa han omtrent dette: «Du skal utføre noen meget viktige oppgaver for oss. Jeg er Gros personlige assistent og rådgiver i Brundtland kommissjonen samtidig som jeg er statssekretær, og du må også være vår de facto informasjonssjef i Norge». Dette ga status og ble en veldig støtte politisk og prestisjemessig for meg og Informasjonskontoret i det videre arbeidet. Jeg fikk mange meldinger, direkte og indirekte fra Gro: «Bare stå på!» Jeg var til møte med Gro på statsministerens kontor sammen med Jon Tinker, direktøren for PANOS Institute, og en annen gang med Lloyd Timberlake, han som ga rapporten *Vår Felles Framtid* dens journalistiske form, og Gro var alltid veldig ålreit og støttende til det aller meste vi foreslo. Jeg ledet to store internasjonale informasjonsmøter der hun talte som formann i kommissjonen, i Nairobi og New Delhi.

Informasjonskontoret som «Det annet sentrum»

Til tross for givende arbeid knyttet til Verdenskommissjonen for miljø og utvikling opplevde Halle arbeidet i Norad som tungt på flere vis. To forhold førte til at han ville bort for en tid. Det ene var forholdet til Svein Tornås, som var statsrådets personlige informasjonsrådgiver. Det andre var den

norske støtten til strukturtilpasningspolitikken til Verdensbanken og Pengefondet. Halle fikk muligheten til å komme bort gjennom sin kone, Marit Berggrav, som søkte og vinteren 1986 fikk en stilling ved den norske ambassaden i New Dehli i India. Halle ante den gang intet om at en regjeringsskifte ville komme i mai samme år og at Svein Tornås med den ville forsvinne ut av statsrådens kontor. Regjeringen Willoch gikk og Brundtland II kom, men da var det for seint å snu. I midten av september 1986 fulgte Halle etter til India og ble der i nesten to år.

- Jeg var kanskje noen ganger mer selvstendig i mine utsagn og disposisjoner enn alle kunne like. Enkelte i UD kalte Informasjonskontoret "Det andre sentrum". Det var veldig mye irritasjon i UD over enkelte av mine disposisjoner, og i Stortinget var Liv Åsen og Jacob Aano borte. En gang antakelig tidlig på året 1986 tillot jeg at representanter for Tamilene på Sri Lanka, blant dem også fra Tigrene, fikk låne møterommet i Informasjonssentret for å holde et åpent pressemøte om deres syn på utviklingen av konflikten på Sri Lanka. Det utløste det rene raserianfall fra ambassadør Grieg som var ansvarlig for Sør-Asia i UD.

- Jeg ble etter hvert så lei tonen og holdningen til Tornås og alle de problemene det skapte som ikke hadde med politikk og gjøre, men med rot og uklar rollefordeling. Jeg bestemte meg for at jeg ville bort. Hvis Marit søkte stillingen ved ambassaden, så ville jeg være med og bruke tiden i India til å lære mer om indisk og sørasiatisk historie, politikk og utvikling samt igjen være journalist og skrive fra India og Sør-Asia. Marit søkte, fikk stillingen og reiste, og jeg planla som avtalt å følge etter og søkte derfor permisjon.

- Men så like etter at Marit hadde fått stillingen, gikk regjeringen Willoch, og så kom Gro II. Da var det for sent å snu. Jeg var inne til samtale med statssekretær Hans Christian Bugge og fortalte han at jeg ville dra til India. Du kan ikke gjøre dette, sa han. Jeg må det, sa jeg. Marit har dratt, og alt er ordnet. Han likte det veldig dårlig.

Halle ble i India i nærmere to år. Gudrun Landbø tok over som informasjonssjef i Norad fram til Halle kom tilbake sommeren 1988.

-Jeg reiste tilbake tidlig på sommeren 1988 fordi bistandsminister Vesla Vetlesen ba meg om det. Jeg satt i New Dehli og hadde valget mellom utnevning til stedlig representant i Pakistan og å komme tilbake til Norad. Før jeg bestemte meg snakket jeg med ekspedisjonssjef Kristen Christensen som sa: «Halle, jeg har en veldig klar melding til deg fra statsråden. Hun ønsker deg hjem og ønsker deg veldig sterkt hjem og tilbake til jobben som informasjonssjef. Hvis du ikke vil, så blir du stedlig representant. «

- Jeg lot meg lede av forfengeligheten. Hadde jeg dratt til Pakistan hadde jeg vel blitt i systemet, antar jeg. Så jeg sa ja til å komme hjem, gikk på flyet i New Dehli om kvelden med Vesla Vetlesen som statsråd og landet i Oslo med Kirsti Kolle Grøndahl som ny statsråd. Jeg hadde et møte med Kolle Grøndahl få dager etter at jeg kom tilbake. Det var et veldig bra møte. Hun ga støtte til det som hadde blitt gjort og hadde ingen ønsker om store endringer i informasjons- og folkeopplysningsarbeidet. Kirsti Kolle Grøndahl opplevde jeg ellers som en meget dyktig politiker og en god departementssjef. Hun etterlot aldri noen tvil om hvem som var sjefen, og samtidig var hun en behagelig leder å ha å gjøre med i det daglige. Hun er ellers den eneste statsråd av i alt 6 bistandsministre som jeg arbeidet under som både i ledermøtet i departementet og i et eget dagsseminar presenterte sitt eget partis arbeidsprogram - i hennes tilfelle Arbeiderpartiets - for de deler som hadde med bistand og nord-sør politikk å gjøre. Samtidig sa hun at det var dette dokumentet som skulle være politisk retningsgivende for utviklingspolitikken i hennes tid som statsråd.

Halle vs Per Ø. Grimstad og Sven A. Holmsen

Per Ø. Grimstad (Ap) ble ansatt som direktør i Norad etter Nils Vogt sommeren 1988 og kom fra stillingen som statssekretær i Industridepartementet. Han var utdannet ingeniør og hadde en meget variert både nasjonal og internasjonal arbeidserfaring. Som statssekretær hadde han vært ansvarlig for den politiske delen av nedleggingen av jernverket og alle de andre industrielle omstillingsprosjektene som ble gjennomført i Mo i Rana på midten og slutten av 1980-tallet - som i det vesentlige ble en suksess. Som ung ingeniør hadde han tidlig på 1960-tallet jobbet som juniorekspert i Tanzania for FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO).

- Grimstad slet i den første tiden i Norad med store helseproblemer, forteller Halle. Han var fraværende i lange perioder og da var Sven A. Holmsen fungerende direktør. Men så kom det et regjeringsskifte?

- Ja, etter stortingsvalget høsten 1989 ble det regjeringsskifte. Kirsti Kolle Grøndahl, som hadde sittet bare 15 måneder som bistandsminister, måtte dessverre ut. Det var et stort tap for utviklingen av norsk bistands- og utviklingspolitikk at Kolle Grøndahl ble borte.

- Regjeringen Syse (H) overtok og Tom Wraalsen fra Senterpartiet, men også seniordiplomat i UD, ble ny bistandsminister. Om han er det mye å si, men la meg begrense meg til dette. Han var på kontoret om morgenen før noen andre og han hadde en voldsom arbeidskapasitet. Han hadde ingen beslutningsvegring, men en vilje til ta beslutninger som noen ganger gikk over stakk og stein. Jeg hadde flere ganger en slags følelse av at han kunne ha klart seg uten noen forvaltningstøtte av noe slag. Politisk var han konservativ - og langt til høyre for Sp's politiske program - og en ureservert støttespiller for Washington Consensus og Pengefondets og Verdensbankens strukturtilpasningskrav. Wraalsen og Grimstad fant meget raskt ut av det med hverandre og samarbeidet meget godt om alle saker.

Dette var ingen ønskesituasjon for Halle. Sentrum-høyre-regjeringen til Jan Syse varte imidlertid bare et år. Brundtland kom tilbake med sin tredje regjering i november 1990 - med Grete Faremo som ny bistandsminister. Likevel, for Halle skulle nå situasjonen utvikle seg raskt fra vondt til verre i forhold til Grimstad og Holmsen.

- Grimstad likte ikke hva jeg sto for hverken i bistandspolitikken eller når det gjaldt informasjonsvirksomheten og det verdibaserte folkeopplysningsarbeidet. Han syntes nok samtidig at jeg var for selvstendig. Grimstad var jo for strukturtilpasningen. Det kan han nekte for så mye han bare vil, men han var det. De aller fleste i embetsverket var det.

- I begynnelsen var Grimstad mye sjuk. I perioder opplevde ham som veldig ubalansert. Men han ble jo frisk, og da skulle han endre på alt mulig. At det også gjaldt informasjonsvirksomheten ble tidlig veldig klart både for meg og flere av mine medarbeidere, som han inviterte til uformelle kaffesamtaler om saker han ønsket endring på. Når han i disse samtalene møtte motbør, kunne han være ytterst ufin i sine kommentarer til hva mine medarbeidere hadde av synspunkter. Grimstad ville bort fra den breie og verdiforankrede informasjonsvirksomheten og folkeopplysningstradisjonen. Han ville ha et smalere og mer strømlinjet opplegg der Norads informasjonskontor skulle konsentrere seg om hva norsk bistand drev med, ikke noe annet og mer.

Et sammenstøt med assisterende direktør Holmsen ble begynnelsen på slutten for Halle som informasjonssjef.

- Så ble det stadig vanskeligere for meg. Jeg husker det var en 30 km i langrenn i et verdensmesterskap som gikk vinteren 1991. Jeg satt på TV-rommet sammen med Holmsen og vi var begge ski- og idrettsentusiaster. Grimstad var ute på reise. Da sa Holmsen til meg: «Du Halle, stikk nedom kontoret når du er ferdig med å se på 30 kilometeren.» Så stakk jeg innom på vei tilbake til eget kontor. Holmsen var meget kortfattet og meget tydelig og sa omtrent følgende:» Jeg har en beskjed til deg. Det er at alle bevilgninger til alle våre internasjonale kommunikasjonspartnere - PANOS, IPS, ITV osv, osv. - skal ta slutt. Ingen av disse skal ha noen støtte over dine konti og fra ditt kontor. Du er fratatt alle fullmakter.» Jeg og mine medarbeidere satt da midt oppe i saksbehandlingen av søknadene for 1991 fra de nevnte institusjonene, som vi til dels hadde flerårige rammeavtaler med, og som alle forventet at Norad ville stå ved sine løfter og forpliktelser.

- Jeg ble rasende og svarte Holmsen at dette var helt uakseptabelt og at jeg aldri ville finne meg i en slik behandling. Så gikk jeg. Jeg gikk som informasjonssjef. Jeg gikk på dagen i protest mot at Holmsen på vegne av Norad og departementet med en skjult politisk begrunnelse tok fra meg alle pengene som vi hadde hatt for å bidra til å holde oppe et internasjonalt informasjons- og kommunikasjonsnettverk som hadde alternative synspunkter til strukturtilpasningen. Det var ikke én av disse partnerne som var for strukturtilpasningspolitikken. Det var ikke noe sivilsamfunn ute i verden som var for det. Ingen!

- Så ble det jo et helvete. Jeg var jo stillingsløs et døgn eller to og så kom Grimstad hjem og tok kontakt med en gang: Kom på kontoret mitt. Dette må du ikke finne på. Jeg trenger deg, jeg trenger deg, Halle. Hva som da hadde skjedd og hvorfor han sa det - om det var kommet noe fra den politiske ledelsen, det vet jeg ikke, men jeg ble iallfall virkelig bedt om å komme tilbake som informasjonssjef. Og så gjorde jeg det da.

- Så satt jeg et par måneder og så fikk jeg en telefon fra Grimstad: Kan du komme på kontoret mitt? Og så sier han: «Halle, Norads oppgaver blir stadig mer politiske og jeg trenger en politisk rådgiver. Jeg vil at du skal ha den stillingen.» Så sa han: «Bli med meg.» Så gikk vi inn på kontoret ved siden av direktørens kontor og så sa han: «Dette er kontoret der den politiske rådgiveren skal sitte. Her skal du sitte, Halle.»

"Striden ligger på det prinsipielle plan: Skal informasjonsvirksomheten ha det internasjonale tilsnitt den har fått under Halle Jørn Hanssens ledelse, eller skal den være ren PR-virksomhet for NORAD og NORADs prosjekter der norsk industri etterhvert skal komme sterkere inn i bildet?"

NTB-melding i Aftenposten 13. februar 1991

Hvorfor kom Grimstad med dette tilbudet? Halle ble veldig usikker.

- Jeg dro hjem og snakket med Marit. Hun sa: «ring Tore Linne Eriksen og Magne Lerheim og spør hva de synes.» Så ringte jeg Tore og fortalte hva som hadde skjedd og han sa: «Halle, du må ALDRI si ja! Dette er en felle!» Så ringte jeg Magne og han sa: «Halle, du må ikke la denne sjansen gå fra deg. Dette er en mulighet.» Så fortalte jeg Marit hva de hadde sagt. Hun så på meg og sa: «Halle, du har ikke noe valg.»

- Så jeg sa ja og spurte Grimstad:» Skal jeg søke den nye stillingen?» - Nei, det er ikke nødvendig, svarte han. Så gikk det en uke. Da kom han tilbake med følgende melding: «Du må si opp stillingen som informasjonssjef, hvis du skal bli politisk rådgiver.» Så sa jeg opp. - Når skal jeg begynne da?, spurte jeg. - Det tar litt tid, svarte han. Så ansatte han Steinar Mediaas som informasjonssjef og gav meg beskjed om at kontoret mitt måtte være ryddet innen dato da og da.

- Jeg må ha et sted å flytte, sa jeg. - Skal jeg flytte ned på kontoret for den politiske rådgiveren? - Nei, nei, svarte Grimstad og sa at det kontoret skal pusses opp og ommøbleres. Så fikk jeg beskjed om å flytte til rom 434 eller noe sånt. Det var et kott uten vindu, bortgjemt i en av Norads korridorer, et slags lagerrom som var omgjort til kontor. En slik arbeidsplass var selvsagt i strid med arbeidsmiljølovgivningen, arbeidstilsynets retningslinjer og med alt som hadde med et rimelig godt fysisk arbeidsmiljø å gjøre. Og jeg fikk beskjed om at her kunne jeg sitte inntil videre. Ydmykelsen var total.

- Et rått trick for å få meg bort fra jobben som informasjonssjef

- Jeg skjønnte jo raskt at tilbudet om å bli politisk rådgiver var et rått trick for å få meg bort fra jobben som informasjonssjef. Jeg hadde noen veldig tøffe måneder sommeren 1991. Jeg sleit meg å komme meg på kontoret så noenlunde i rimelig tid og deretter snek jeg meg ut før kontortidens slutt. Jeg unngikk så ofte jeg kunne å snakke med andre kollegaer. Jeg var kort sagt kjempedeprimert og slått ut. For første gang i livet opplevde jeg at selvtiliten og selvbildet virkelig sviktet mye. Det var jo opplagt etter alt dette at Grimstad bare ville bli kvitt meg, men for å få det til laget han historien om den politiske rådgiverstillingen - som et agn til meg for å få meg til å slutte frivillig som informasjonssjef. Men jeg var jo fortsatt ansatt i Norad og han måtte finne en ny stillingshjemmel til meg. På seinsommeren 1991 fikk jeg så melding om at jeg hadde fått jobben som sosiokulturell rådgiver. Så fikk jeg et vanlig kontor med vindu igjen og jeg begynte å jobbe som sosiokulturell rådgiver, som i og for seg rommet mange interessante og viktige oppgaver. Samtidig fikk jeg beskjed om at den nye stillingen innebar at jeg ikke lenger skulle delta i Norads ledermøter. Jeg var dermed utelukket fra alle fora i Norad og departementet som jeg hadde virket i og ytret meg innenfor i en periode på 9 år. Jeg var nullstilt som politisk menneske, men jeg fortsatte i stillingen som sosiokulturell rådgiver ennå i noen måneder.

Reddet av Folkehjelpen

Situasjonen var uholdbar for Halle, men hjelpen skulle vise seg å ikke være så langt unna.

-Så hadde jeg denne situasjonen i Norsk Folkehjelp, med min mangeårige venn Egil Hagen som da var stedlig representant i Sør-Sudan i Nairobi. Han hadde fått kreft og var våren 1991 kommet hjem for behandling. Men alle inngrep var nyttesløse. Sommeren og høsten 1991 hadde jeg mange samtaler med Egil, som etter hvert innså at han kunne komme til å dø. Han fortalte meg en gang seinhøstes at stillingen som utenlandsjef i Norsk Folkehjelp ville bli ledig. Han fortalte videre at han hadde snakket med generalsekretær Odd Wivegh om dette og at han hadde foreslått for Wivegh at det ble lagt til rette for at jeg skulle bli ny utenlandssjef i Folkehjelp. Min siste samtale med Egil Hagen var lillejulaften 1991. Da gjentok Egil nesten hviskende: «Jeg har bedt Odd Wivegh om at du blir ny utenlandssjef og jeg har forlangt at Helge Rohn blir min etterfølger som ny stedlig representant for Norsk Folkehjelp i Nairobi.» Egil Hagen døde 2. juledag 1991.

- Tidlig på nyåret 1992 ble Helge Rohn utnevnt og en dag i februar 1992 ringte Odd Wivegh meg og ville gjerne ha en lunsjsamtale med meg på Gamle Christiania. Og der kom han og Odd Gulbrandsen som var assisterende generalsekretær og administrasjonssjefen. Vi hadde et enkelt

lunsjmåltid og snakket hyggelig sammen. Ganske raskt kom deres anliggende opp. Stillingen som ny utenlandssjef i Norsk Folkehjelp skulle utlyses, og de ville at jeg skulle søke. De kunne ikke garantere at jeg ville få den, men var sterkt interessert i å få meg over til Norsk Folkehjelp. For meg var dette, etter det jeg hadde vært gjennom det siste året i Norad, i en stor oppmuntring. Noen hadde bruk for meg, mine kunnskaper, min innsikt og politiske erfaring.

- Så søkte jeg stillingen. I februar 1992 fikk jeg en tjenestereise til Det sørlige Afrika samtidig med at styremøtet i Folkehjelpen ville finne sted. Jeg hadde avtalt med Wivegh at han etter styremøtet skulle ringe meg på hotellet i Cape Town for å fortelle meg om utfallet, men han ringte ikke. Jeg satt og ventet på hotellrommet og ble etter hvert ganske desperat. Hva hadde skjedd? Var jeg blitt vraket? Til slutt fikk jeg kontakt med ham og spurte hvordan det hadde gått? Han svarte: «Åh, jeg glemte å ringe deg, beklager så mye. Ja, du er ansatt.» - Var det noen diskusjon om mine standpunkter og holdninger til strukturtilpasningsprogrammene og kontroversene i Norad? - Ja, svarte han, og det var entydig til din fordel!

- Så kom jeg hjem fra min Afrika-reise og sa ikke et ord, men fortsatte å jobbe. Så sprakk bomben. Grimstad kom en dag i april oppjaget inn på kontoret mitt og sa: «Halle, hva er dette, skal du slutte?» - Ja, svarte jeg, jeg har fått nok. Slik endte det møtet som ble mitt siste med Norads daværende direktør. Jeg ryddet mitt kontor og gikk stille og rolig ut den 20. mai. Ingen merket noe. Plutselig var bare kontoret mitt tomt og jeg var borte før Grimstad ante det. Jeg ble deretter invitert tre ganger til avskjedskaffe med bløtkake på direktørens kontor, men takket nei. I ettertid har jeg vel tenkt at det var en litt unødig streng demonstrasjon. Jeg var i Norad i 10 år og de første 7-8 årene var i det aller meste en meget givende og interessant tid, der jeg lærte mye om informasjon og kommunikasjon, politikk og bistand, om Norges samarbeidsland og om ledelse - det siste både på godt og vondt.

Slik endte Halle Jørn Hanssen sin tid i Norad. Han tapte slaget mot Grimstad og Holmsen den gangen, men hans store engasjement og innsats for den kritiske folkeopplysningen om internasjonale utviklings spørsmål la grunnlaget for den videre utvikling av dette arbeidet som de frivillige organisasjonene gjennom RORG-samarbeidet senere har drevet fram, men bred politisk oppslutning på Stortinget.

Uønsket i Norad og UD

Da Halle sluttet i Norsk Folkehjelp våren 2001 gjorde han et forsøk på å få konsulentoppdrag i Norad og UD. Det gikk ikke så bra - den gamle striden var ikke glemt og ny strid var kommet til.

- Jeg hadde en meget spennende, utfordrende og til tider meget krevende jobb i Norsk Folkehjelp. Da jeg kom våren 1992 var det en prosess med innsparing og budsjettkutt på gang og man hadde endt opp med et kuttet budsjett for 1992 på 117 millioner kr. Jeg var kritisk til denne måten å jobbe på og jeg fikk etter mye diskusjon styret med på en forsiktig ekspansjonspolitik. Vi endte med et regnskap på 184 millioner kr og nærmere 4 millioner kroner i overskudd dette året. Deretter ble det mange nye oppgaver. Året 2000 var siste regnskapsåret som jeg hadde ansvar for. Da endte vi på 750 millioner kr i omsetning og et underskudd på 11 millioner kr.

- Jeg hadde hatt Harald Øverås, den tidligere lederen i Arbeidsmandsforbundet, som styreleder fra jeg kom til Folkehjelpen i 1992 til sommeren 1999. Harald var veldig dyktig. Han var hele tiden meget politisk og radikal, men han ville samtidig ha orden i alt som hadde med økonomi og organisasjon å gjøre. Vi hadde fra tid til annen noen harde tak på kammerset og jeg fikk da et par ganger kritikk for saker og ting jeg hadde gjort. Men når det var over, sa han: Husk Halle, når vi går

ut døra, og det kommer spørsmål, så står jeg bak deg i alt det du har gjort. Harald og jeg er fortsatt nære venner.

- Men på landsmøtet i 1999 ville ikke Harald mer og Reiulf Steen overtok. Steen var dyktig på det formelle, men jeg lærte etter hvert at jeg aldri kunne stole på hvor jeg hadde han hverken i politikken eller når det gjaldt organisatoriske spørsmål. Han mislikte for eksempel klart vårt sterke engasjement i Sudan og den politiske støtten vi hadde forpliktet oss på når det gjaldt folket i Sør Sudans frigjøringskamp. Derfor unngikk han behendig alle muligheter for å møte ledere fra SPLM på besøk i Oslo. Da regnskapet for år 2000 forelå med en omsetning på 750 millioner kroner og det samtidig viste et underskudd på 11 millioner kroner, reagerte han kritisk utover alle rimelige grenser og ga meg personlig nærmest skylden for underskuddet. Han allierte seg deretter med den daværende klubblederen, som jeg alltid hadde hatt et vanskelig samarbeidsforhold til, og han tok fra meg alle fullmakter de siste ukene jeg jobbet i Folkehjelpen.

- Samtidig formidlet han til både UD, Norad og ledelsen i LO sine kritiske synspunkter på min ledelse. Reiulf Steen og jeg nikket kort og formelt for siste gang til hverandre om ettermiddagen 15. mai 2001, da jeg forlot mitt ryddede kontor for siste gang. Siden har vi ikke hatt noen form for kontakt.

Hvordan gikk det da du etterpå skulle prøve å få oppdrag i Norad?

- Sommeren 2001 bød jeg meg fram som konsulent og sendte brev til flere mulige oppdragsgivere. Jeg fikk aldri noe svar hverken fra Norad eller UD. Etter en tid etterlyste jeg dette, og jeg ble invitert inn til en samtale med en avdelingsdirektør i Norad. Han var vennlig, men også meget tydelige med hensyn til konsulentoppdrag og han sa omtrent dette: «Du vil aldri kunne få noen konsulentoppdrag her fordi du er altfor selvstendig i dine vurderinger. Her er det slik at konsulenter helst skal kunne underskrive på konklusjonen før de får oppdraget. Vi stoler ikke på at du vil kunne gjøre det.» - Hva med sommervikariater ved de norske bistandsambassadene i Afrika og ellers, kan jeg få noen slike vikariater, spurte jeg. Avdelingsdirektøren så på meg et lite øyeblikk og så sa han: «Nei.»

- Når det gjaldt UD møtte jeg på gata en medarbeider som kom bort til meg og sa: «Jeg sitter nå i rekrutteringsseksjonen med et særlig ansvar for å rekruttere folk til FN systemet. Vi har store problemer med å finne dyktige folk som samtidig er villige. Du har jo et stort nettverk. Kan du hjelpe oss?» Jeg svarte at det ville jeg gjerne. Det gikk ikke mange dagene før vedkommende hadde klarert saken med sin sjef. Jeg fikk tilsendt oppdragsbeskrivelser for flere stillinger med melding om at kontrakten ville komme om få dager. Men så ringte han, meget ulykkelig, og sa: «Halle prosjektoppdraget er kansellert. En eller annen har nevnt det for Utenriksråden (Bjarne Lindstrøm) at du er i ferd med å få dette oppdraget med FN rekruttering. Da Lindstrøm hørte det ble han rasende og sa: Halle Jørn Hanssen skal aldri på noe tidspunkt ha noen oppdrag for UD.»

Om dørene lukket seg for Halle i Norad og UD har hans internasjonale engasjement fortsatt med styrke på andre arenaer, ikke minst som utenlandssjef og seinere generalsekretær i Norsk Folkehjelp, slik det framgår ovenfor. I tillegg fortsatte han som medlem av Arbeiderpartiets internasjonale utvalg fram til 2003 og har siden 1992 ledet internasjonalt nettverk i Akershus Arbeiderparti. Han har også hatt eller har en rekke internasjonale styreverv i institusjoner som IPS, TVE og PANOS Institute. Her hjemme har han blant annet hatt styreverv i Attac og Forum for utvikling og miljø (ForUM) og avtaleboka hans er fremdeles full med foredrag og løfter om artikkelskriving.